

Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné premeny v budúcnosti

ONDREJ GAŽOVIČ, DAVID MINAŘÍK*

Abstract: Norway and the European Union: Mutual Relationship and Possible Changes in the Future

This article deals with the relationship between Norway and the European Union. Norway is now the only Scandinavian country that is not a member of the EU. Nevertheless, it cooperates with the EU very closely in an increasing number of areas. Norway's membership in the European Economic Area has positive, as well as negative, consequences for the country. In addition, Norway is facing many challenges related to the enlargement of the EU. The divergence between the foreign policies of the US and the EU puts Norway in an uncomfortable position. On the basis of assessment of these factors, the authors conclude that it is possible that Norway would apply for membership in the EU after the forthcoming elections in September 2005.

Keywords: Norway, European integration, European Union, referendum on EU membership.

1. Úvod

Základné premisy nórskeho vzťahu k Európskej únii sú výslednicou súčasnej ekonomickej situácie Nórska a jeho historických skúseností. Obrovské zásoby ropy,¹ zemného plynu, prírodné zdroje elektrickej energie, vody bohaté na ryby a rozľahlé lesy, to všetko tvorí ekonomický potenciál, ktorý môžu Nórsku závidieť všetky členské krajiny EÚ. Nórsko je zároveň krajina, ktorá o svoju samostatnosť musela dlho „bojovať“. V svojej histórii prešlo subalterným postavením voči trom štátnym útvarom. Štyri storočia strávilo pod dánskou nadvládou, následne od roku 1814 do roku 1905 patrilo Švédsku. V rokoch 1940–1945 bolo zase pod faktickou nadvládou Nemecka. Tieto údaje implikujú, že Nórom nie je vlastná túžba po EÚ ani z ekonomických, ani z nacionálnych motívov. Práve naopak, veľmi si cenia pocit ekonomickej a politickej nezávislosti. A potvrdzuje to nasledovný fakt – Nóri už vstup do ES/EÚ dva krát v referende odmietli. Majú teda vôbec akýkoľvek dôvod, pokúšať sa o vstup znovu? Aká by bola ich motivácia? A načo sa vôbec zaoberať niečím, čo je na prvý pohľad tak nepravdepodobné?

---

* Autoři jsou studenty Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, obory politologie a mezinárodní vztahy a evropská studia; Ondřej Gažovič je rovněž studentem Právnické fakulty MU. E-mail: gazovic@mail.muni.cz a daminar@mail.muni.cz.

Môže sa to zdať paradoxné, ale domnievame sa, že práve zvýšené tempo a väčšia hĺbka európskej integrácie sú jedným z podstatných faktorov, ktoré Nórsko k vstupu do Európskej únie približujú. Súbežne pôsobia aj iné faktory, medzi ktoré patrí napr. rastúca divergencia niektorých aspektov zahraničnej politiky USA na jednej strane, a zahraničnej politiky Nórska a väčšiny členských krajín EÚ na strane druhej; rozširovanie EÚ; nórske členstvo v Európskom hospodárskom priestore. Od začiatku 80. rokov sa výrazne menia podmienky udržania politicko-ekonomickej nezávislosti. Zvyšujúca sa mobilita kapitálu kladie národným inštitúciám stále väčšie výzvy, došlo k rozpadu bipolárneho rozdelenia sveta, ako aj k obnoveniu dynamiky integračného procesu ES/EÚ a nárastu interdependencie európskych ekonomík aj politik (Ingebritsen 1998:12) a z toho plynúcej väčšej závislosti Nórska na ES/EÚ. V našej práci sa analýzou vyššie zmienených faktorov pokúsime overiť nasledovnú hypotézu: Nórsko smeruje k ďalšiemu pokusu o vstup do EÚ, a tento pokus môže byť pokusom úspešným.

Pokiaľ ide o štruktúru práce, najprv popisujeme nórsky politický a stranický systém, pričom sa špeciálne zameriavame na postoj jednotlivých strán k EÚ. Potom sa v krátkej historickej sonde vraciame k jednotlivým argumentom, ktoré použili zástancovia/odporcovia nórskeho vstupu do ES/EÚ v rokoch 1972 a 1994. Následne budeme skúmať relevantnosť týchto argumentov v súčasnosti a postupne rozoberieme jednotlivé faktory, ktoré podľa nášho názoru zvyšujú na Nórsko tlak, vedúci k ďalšiemu pokusu o vstup do EÚ.

2. Politický a stranický systém

Nórsky parlament – Storting – je príkladom nepravého bikameralizmu. Voliči volia svojich zástupcov² do jednokomorového parlamentu, ten sa ale na svojej prvej schôdzi po zvolení vnútorne rozčlení na dve časti. Jedna z nich, Lagting, je tvorená štvrtinou poslancov a v zákonodarnom procese plní úlohu hornej komory. Druhú časť, Odelsting, tvoria zvyšné tri štvrtiny poslancov. Dôležitým rysom nórskeho parlamentarizmu je fakt, že Storting počas jeho štvorročného funkčného obdobia nie je možné rozpustiť. V prípade vyslovenia nedôvery je zostavenie novej vlády právom najväčšej opozičnej strany. Logickým výsledkom takto nastaveného systému je častá existencia menšinových vlád.³

Pokiaľ ide o stranický systém, v Nórsku v súčasnosti môžeme identifikovať sedem relevantných politických strán: Nórsku stranu práce, Konzervatívnu stranu, Pokrokovú stranu, Kresťanskú ľudovú stranu, Ľavicovú socialistickú stranu, Stranu stredú a Liberálov. Teraz sa pokúsime stručne charakterizovať tieto strany jednu po druhej, so zvláštnym zreteľom na ich vzťah k európskej integrácii.

Nórska strana práce (The Labour Party, *Det Norske Arbeiderpartiet*) – ako už názov naznačuje, je to strana ľavicovo orientovaná. Jej programatika je sociálno-demokratická. Je jedným z tradičných subjektov na nórskej politickej scéne. Po svojom vzniku postupne posilňovala, až nakoniec v 30. rokoch 20. storočia získala výsadné, dominantné postavenie.⁴ To už síce v súčasnosti nemá, ale stále patrí medzi najvplyvnejšie nórske strany. Pokiaľ ide o jej postoj k európskej integrácii, je prevažne kladný. Je ale nutné zmieniť, že v strane existuje silné krídlo naladené voči EÚ negatívne. Toto rozdelenie je viditeľné najmä na vertikálnej úrovni – stranické elity sú orientované výrazne viac proeurópsky, než členská základňa. Labouristi

boli vo vláde pri oboch referendách o nórskom vstupe do EÚ. Po neúspechu v r. 1972 z vlády rezignovali a v nasledujúcich voľbách v r. 1973 zaznamenali výrazný prepad.⁵ Pri debatách o EÚ sú labouristi aj preto zvyčajne pivotálnou stranou (Svåsand 2002: 7) a do značnej miery určujú i otvorenie diskusie o tejto otázke. Na stranickom konvente, ktorý sa konal v r. 2000, strana prijala tézu, že bude usilovať o nórsky vstup do EÚ a za predpokladu, že sa zmení postoj verejnosti k tejto otázke, podá najskôr v r. 2005/2006 ďalšiu prihlášku k vstupu do EÚ (Svåsand 2002: 7).

Konzervatívna strana (The Conservatives, *Høyre*) – jedna z dvoch pôvodných strán, ktoré ešte v časoch väčšinového volebného systému⁶ spolu s Liberálmi ovládala nórsku politickú scénu. Jej konzervatívno-liberálna programatika smeruje k znižovaniu štátnej regulácie a kontroly priemyslu, daní a štátnych zásahov do ekonomiky. Táto strana podporuje vstup Nórska do EÚ. V súčasnosti je stranou vládnu, ale nakoľko je vo vláde spolu s Kresťanskou ľudovou stranou a Liberálmi, pričom obe strany zastávajú smerom k nórskej integrácii do EÚ negatívne stanovisko, je jej situácia značne komplikovaná.⁷ Strana by do EÚ najradšej vstúpila ihneď, ale uvedomuje si, že skôr ako po voľbách v septembri 2005 to nie je reálne (Petersen 2004).

Pokroková strana (The Progress Party, *Fremskrittspartiet*) – strana na pravom okraji nórskeho politického spektra. Vznikla tesne pred voľbami v r. 1973 a o jej zameraní asi najviac vypovedá pôvodný názov – „Strana Andersa Langeho proti zdaneniu a verejným výdavkom“.⁸ O voličov súťaží najmä s Konzervatívnou stranou, jej vzťah k nórskeму členstvu v EÚ je ale ťažko charakterizovateľný, nakoľko je vnútorne na otázke členstva rozpoltená (Kaniok 2004: 154, Kaniok 2003: 129–130).

Kresťanská ľudová strana (The Christian People's Party, *Kristelig Folkeparti*) – strana orientujúca sa na kresťanské hodnoty, kladie dôraz na morálku a obranu tradičných národných hodnôt. Napriek tomu, že vo voľbách v r. 2001 skončila až na 4. mieste, vďaka šikovným politickým ťahom sa jej predsedovi K. M. Bondevikovi podarilo obsadiť post premiéra v súčasnej vláde. Strana zastáva negatívny postoj k nórskeму členstvu v EÚ.

Ľavicová socialistická strana (The Socialist Left Party, *Sosialistisk Venstreparti*) – strana stojaca na ľavom okraji politického spektra. Jej vznik sa datuje do r. 1975, kedy sa pôvodná volebná koalícia rôznych skupín, predtým patriacich do Nórskej strany práce, a časti komunistov, rozhodla utvoriť jednotnú stranu (zrov. Urwin 1997: 42). Táto strana sa vyhraňuje najmä na zahraničnopolitických otázkach, kde zaujíma silne negatívny postoj k EÚ, dôležitú úlohu pre jej sebaidentifikáciu hrajú aj environmentálne otázky (Aardal, Valen 1997: 67).

Strana stredu (The Center Party; *Senterpartiet*) – pôvodne agrárna strana, ktorá je silne prepojená s nórskeým vidiekom. Profiluje sa tvrdo euroskepticky, čo jej prináša striedavý úspech, resp. neúspech, podľa toho, akú veľkú úlohu zohráva otázka nórskeho vstupu do EÚ v konkrétnych voľbách.⁹ Európsku úniu strana vníma ako regionálny blok, ktorý znemožňuje efektívne riešenie globálnych otázok a z nedostatkov EÚ najviac poukazuje na demokratický deficit, centralizáciu a supranacionalitu (Svåsand 2002: 7).

Liberáli (The Liberal Party, *Venstre*) – strana, ktorá na prelome 19. a 20. storočia pravidelne získavala okolo 50% voličských hlasov. Po vlnách secesií, vzniku nových politických konkurentov a zmene volebného systému bola postupne marginalizovaná. Nebyť jej súčasnej účasti vo vláde, len ťažko by strana s dvoma poslancekými mandátmi získala označenie „relevantná“. Liberáli sú skôr proti vstupu do EÚ, pričom podanie prihlášky podmieňujú výraznou podporou obyvateľstva.

Nasledujúca tabuľka, za pomoci výsledkov volieb z rokov 1969–2001, ukazuje, aké je v Stortingu rozloženie síl odporcov a priaznivcov vstupu Nórska do EÚ. Zároveň je dobre identifikovateľná aj zložitosť vytvorenia vlády, ktorá by bola jednoznačne za vstup, alebo jednoznačne proti vstupu – najsilnejšie subjekty na ľavej aj pravej časti politického spektra sú skôr proeurópsky orientované, zatiaľ čo ich potenciálni koalíční partneri sú proti vstupu.

Tab. 1: Výsledky volieb do parlamentu a postoj strán k vstupu do EÚ

	<i>Ľavicová soc. strana</i>	<i>Nórska strana práce</i>	<i>Strana stredú</i>	<i>Kresť. ľudov- vá strana</i>	<i>Konzerv. strana</i>	<i>Liberál.</i>	<i>Pokrok. strana</i>
postoj k vstupu do EÚ	silne proti	skôr za; vnútorné rozdiely	silne proti	skôr proti	silne za	skôr proti	skôr proti
1969	3,4	46,5	10,5	9,4	19,5	9,4	–
1973	11,2	35,3	11,0	12,3	17,4	3,5	5,0
1977	4,2	42,3	8,6	12,4	24,8	3,2	1,9
1981	4,9	37,2	6,7	8,9	31,7	3,9	4,5
1985	5,5	40,8	6,6	8,3	30,4	3,1	3,7
1989	10,1	34,3	6,5	8,5	22,2	3,2	13,0
1993	7,9	36,9	16,7	7,9	17,0	3,6	6,3
1997	6,0	35,1	8,0	13,7	14,3	4,4	15,3
2001	12,4	24,3	5,6	12,5	21,2	3,9	14,7

Zdroj: Arter (1999: 114), electionworld.org

3. Odmietnutie vstupu v rokoch 1972 a 1994

Na začiatok je vhodné zmieniť, že Nórsko podalo svoju prvú žiadosť o začatie prístupových rokovaní už 30. 4. 1962. Vzhľadom na to, že nórska žiadosť bola úzko naviazaná na integračné snahy Veľkej Británie, francúzske veto britskému vstupu zo dňa 14. 1. 1963 znamenalo prakticky veto aj vstupu Nórska. (Fiala, Pitrová 2003: 82, 87) Jeho ekonomika bola s tou britskou previazaná, a preto kopírovanie britských integračných snáh bolo cestou k udržaniu týchto obchodných väzieb. (Sychra 2003: 27) Preto až odblokovanie francúzskeho veta¹⁰ na začiatku 70. rokov znamenalo skutočnú šancu pre integráciu Nórska do ES. Po úspešnom zavŕšení prístupových rokovaní už chýbala len „maličkosť“ – potvrdiť vstup v referende. To sa konalo 25. 9. 1972, zúčastnilo sa ho 79,2% voličov a výsledok bol nasledovný – ZA hlasovalo 46,5% voličov, PROTI hlasovalo 53,5% voličov, takže vstup bol nórskym ľuďom, aj keď len v konzultatívnom referende, odmietnutý.¹¹ Aká kampaň tomuto referendu predchádzala?

Argumenty zástancov členstva boli nasledovné – ekonomický rast, prilákanie zahraničných investícií a vznik nových pracovných príležitostí, a najmä obavy z toho, že Nórsko zostane mimo ES, pričom Dánsko a Veľká Británie do ES vstúpia. Často boli zdôrazňované najmä negatívne konsekvencie prípadného neúspešného referenda. Argumenty odporcov členstva boli najčastejšie formulované takto – byrokracia ES získa vplyv na tradične domáce záležitosti, obavy poľnohospodárskeho a rybolovného sektoru, odpor radikálnej časti protestantov

voči vstupu do prevažne katolíckeho zoskupenia, strach zo straty národnej suverenity a obavy o prežitie nórskeho jazyka a kultúry. (Strøm, Svåsand 1997: 329–330) Ako aj samotný výsledok referenda napovedá, odporcom sa podarilo lepšie atakovať tradičné cleavages¹² nórskej politiky. Dôležitú úlohu zohrali aj novo vzniknuté, monotematicky orientované masové hnutia, ktoré sa sformovali na oboch stranách. Za vstup do ES sa angažovalo hnutie Áno ES (Ja til EF), a naopak, Ľudové hnutie proti nórskemu členstvu v ES (Folkebevegelsen mot Norsk medleskamp i Fellesmarkedet) vyvíjalo veľkú aktivitu proti vstupu.¹³

Po odmietnutí vstupu do ES bola táto otázka načas zatlačená skôr do úzadia inými témami nórskej politiky. Napriek tomu v nej zostala latentne prítomná, keďže Nórsko participovalo na viacerých aktivitách ES. Predovšetkým treba zmieniť podpis dohody o voľnom obchode s ES v roku 1973, ktorý bol vlastne priamou reakciou na nevstúpenie do ES. Nórsko takisto participovalo na Európskej politickej spolupráci a už od 23. 5. 1972 participovalo v projekte tzv. „európskeho menového hada“.¹⁴

Na prelome 80.-90. rokov znovu nastala akcelerácia vývoja ohľadom prípadného vstupu Nórska do ES. Jednotný európsky akt¹⁵ z roku 1986 zvýšil pre nečlenské krajiny ES prítťažlivosť členstva, ako aj možné straty z toho, ak ostanú mimo. V januári 1989 prišla od predsedu Európskej komisie J. Delorsa pozvánka pre štáty EFTA¹⁶, aby zahájili s ES rokovania o partnerstve. V lete r. 1990 začali rokovania o vytvorení Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP)¹⁷ a vo februári 1992 boli úspešne ukončené. Následne, v apríli 1992, premiérka Brundtlandová verejne oznámila, že je vstupu Nórska do ES naklonená.

Tieto procesy sa samozrejme odzrkadlili aj vo voľbách do Stortingu 13. 9. 1993, ktoré priniesli veľmi zaujímavé zmeny. Spoločnosť sa začala silne polarizovať podľa tradičných cleavages mesto-vidiek a centrum-periféria, ktoré silne korelujú s postojom obyvateľov k vstupu do EÚ.¹⁸ Výsledkom bolo posilnenie dvoch strán – Nórskej strany práce¹⁹, ktorá vyjadrovala snahu Nórov začleniť sa do EÚ, a Strany stredú²⁰, ktorá dokázala najexplicitnejšie formulovať svoj odpor voči vstupu. Ostatné strany oproti minulým voľbám zaznamenali stratu.²¹ (Valen 1994: 172–173) Už tieto voľby dávali najavo, že výsledok referenda bude opäť tesný. Je otázne, do akej miery mali výsledky volieb vplyv na referendum, a naopak, aký vplyv malo blížiacie sa referendum na tieto voľby.²²

Samotné referendum prebehlo dňa 28. 11. 1994, zúčastnilo sa ho 89 % voličov a výsledok bol nasledovný – ZA bolo 47,8 % hlasujúcich, PROTI bolo 52,2 % hlasujúcich. Nóri opäť odmietli vstup do EÚ. Aké boli argumenty jednotlivých strán?

Zástancovia vstupu do EÚ sa snažili zdôrazniť najmä pozitívne aspekty vstupu, ich kampaň nebola orientovaná na popis „hrôzostrašných“ dôsledkov odmietnutia, ako to bolo v r. 1972. Ako pozitíva boli vymenované najmä zaistenie bezpečnosti Nórska, zvýšenie zamestnanosti, silný potenciál ekonomického rastu, posilnenie nordickej solidarity v rámci EÚ. Akokoľvek, tieto tézy mali byť vstupom do Únie posilnené, a nepodarilo sa preukázať, že by boli výrazne negatívne poznamenané záporným výsledkom hlasovania. (Archer 2001)

Oponentom vstupu sa podarilo zvýrazniť najmä nasledovné fakty – nórska ekonomika prosperuje lepšie, ako ekonomika Únie²³, bezpečnosť má Nórsko zabezpečenú členstvom v NATO, členstvo v EHP Nórom umožní využívať benefity EÚ bez toho, aby museli podriaďovať svoju poľnohospodársku a rybolovnú politiku EÚ, negatívne predpovede z r. 1972 sa nenaplnili a práve naopak, Nórsko prosperuje aj mimo Únie. (Archer 2001) Opäť je nutné zvýrazniť úlohu monotematických hnutí, najmä hnutia Nie EÚ (Nei til EU), ktorému sa podarilo

zmobilizovať dôraznou kampanou veľké množstvo k EÚ negatívne naladených voličov. V období tesne pred referendom bolo jeho členmi vyše 140 000 Nórov.²⁴

4. Súčasný vzťahy Nórska-EÚ

Základom súčasných vzťahov medzi Nórskom a EÚ je Dohoda o Európskom hospodárskom priestore (od 01/1994), Schengenská zmluva (od 03/2001), asociácia s Dublinskou konvenciou a EURODAC²⁵ (od 04/2001), s EUROPOL (od 06/2001) a Zmluva o vzájomnej spolupráci v kriminálnych otázkach (podpísaná 12/2003). Nórsko je zapojené v INTERREG²⁶ programe, podieľa sa na EBOP²⁷ a participuje tak vlastne na väčšine politík EÚ.

Tab. 2: Najdôležitejšie zmluvy Nórska s EÚ

Názov	Dátum podpisu	Dátum vstupu v platnosť
Zmluva o voľnom obchode	14. 5. 1973	1. 7. 1973
Dohoda o európskom hospodárskom priestore	2. 5. 1992	1. 1. 1994
Schengenská zmluva	18. 5. 1999	25. 3. 2001
Dublinská zmluva	19. 1. 2001	1. 4. 2001
Zmluva o Europol	28. 6. 2001	27. 12. 2001
Vzájomná asistencia v kriminálnych záležitostiach	19. 12. 2003	

Zdroj: (http://europa.eu.int/comm/external_relations/norway/intro/)

Nórsky štátny tajomník Kim Traavik zhrnul vo svojej reči o vzťahoch Nórska a EÚ šesť hlavných oblastí nórskej previazanosti s Úniou (Traavik 2004):

- 1) Obchodní partneri
Nórsko je na európskych trhoch silne závislé: do EÚ-25 smeruje 70 % nórskeho exportu; do Nórska smerujú 4 % exportu EÚ-25
- 2) Dohoda o EHP
Umožňuje nórske zapojenie sa do jednotného trhu, s výnimkou poľnohospodárstva a rybolovu
- 3) Oblasť justície a vnútra
Nórsko predstavuje vonkajšie hranice Schengenskej oblasti, zároveň je rozvinutá spolupráca s Europol a Eurojust
- 4) Oblasť zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky
Nórsko poskytlo v rámci Európskeho základného cieľa 3 000 vojakov pre mierové operácie²⁸
- 5) Programy INTERREG
Nórsko je zapojené v spolupráci regionálnych a miestnych zastupiteľstiev
- 6) Finančné príspevky
Nórsko od 1. 5. 2004 prispieva ročne približne 227 miliónov eur na programy znižujúce ekonomické a sociálne rozdiely v rozšírenej EÚ

5. Quo vadis, Nórsko?

V tejto časti sa pokúsime analyzovať vzťah Nórska a EÚ pomocou hľadania odpovedí na tri kľúčové otázky: 1) Potrebuje Nórsko spolupracovať s Európskou úniou?; 2) Je pre Nórsko nevyhnutné stať sa členom Európskej únie?; 3) Bolo by pre Nórsko výhodnejšie, stať sa členom Európskej únie?

Na otázku číslo jedna možno bez zaváhania odpovedať kladne. Dôvodov je množstvo, zmienime len tie najzákladnejšie. Za prvé, samotná geografická poloha nutne predpokladá istú spoluprácu medzi oboma subjektmi. Za druhé, nórska ekonomika je s ekonomikou EÚ silne previazaná. Ako už bolo vyššie spomenuté, vyše 70 % nórskeho zahraničného obchodu tvorí práve obchod s krajinami EÚ. Všetok zemný plyn Nóri predávajú do krajín EÚ. A podobne by sa dalo pokračovať do nekonečna. Áno, Nórsko potrebuje s Európskou úniou spolupracovať (zrov. Traavik 2004).

Druhá otázka už je o poznanie komplikovanejšia. Potreby štátu sú určované najmä potrebami jeho ekonomiky a bezpečnosti. Teraz sa pokúsime pozrieť na tieto dve sféry jednotlivo. Pokiaľ ide o ekonomiku, je neoddiskutovateľné, že nórska ekonomika prekvitá aj mimo EÚ. Na dokázanie tejto tézy ponúkame prehľad niektorých štrukturálnych indikátorov²⁹ nórskej ekonomiky, pričom vychádzame z čísiel za rok 2002, teda ešte pred rozšírením EU-15 o 10 nových členských krajín. HDP na osobu bol v Nórsku o 46 % vyšší, ako je priemer v EÚ. Jediná krajina, ktorá v rámci EÚ dosiahla lepší výsledok, je Luxembursko. Nezamestnanosť v Nórsku bola 3,6 %, pričom priemer v EÚ bol 8,5 %. Hrubý štátny dlh ako podiel HDP – v EÚ je priemer 63,1 %, v Nórsku len 31,4 %. Podiel zamestnaných ľudí vo veku 55–64 rokov zo všetkých ľudí tejto vekovej kategórie, je v Nórsku 65,6 %, pričom v EÚ je tento podiel len 37,8 %. Pokiaľ ide o energetiku, Nórsko je v tejto oblasti úplne samostatné a nezávislé. Nóri sú napr. schopní pokryť elektrinou vyrobenou z obnoviteľných zdrojov až 114,4 % svojej spotreby – pričom priemer v EÚ je 14,7 %. (!!) Takto by sa dalo pokračovať aj ďalej (Byfuglien, Stensrud 2002). Dohoda o EHP Nórom umožňuje využívať mnohé benefity jednotného trhu a zároveň poskytuje ich farmám a rybárom ochranu a nezávislosť, ktorú si tak cenia. K odvrátenej strane tohto prístupu sa ale čoskoro vrátíme. Z ekonomického hľadiska sa však zdá, že Nórsko do EÚ vstúpiť nemusí.

Pokiaľ ide o bezpečnostnú situáciu, tu je to už komplikovanejšie. Po získaní samostatnosti v r. 1905 si Nóri vybrali cestu neutrality, tá však mala krátke trvanie a v 2. svetovej vojne bola Nemeckom hrubo porušená. Táto skúsenosť rezultovala po ukončení 2. svetovej vojny v rýchly vstup krajiny do NATO. Nórsko sa potom, ako priamy sused ZSSR a terajšieho Ruska, dlho spoliehalo nato, že jeho bezpečnosť je dostatočne zaistená Spojenými štátmi americkými a členstvom v NATO. V súčasnosti je ale možné sledovať mnoho sfér, v ktorých sa predstavy EÚ a aj Nórska dostávajú do rozporov s predstavami USA – napr. vojna v Iraku, americký postoj ku Kjótskemu protokolu, k Medzinárodnému trestnému tribunálu, alebo aj k úlohe, ktorú má vo svete hrať Organizácia spojených národov. Práve znovuzvolenie Georga W. Busha môže byť jedným z faktorov, ktoré ešte podčiarknu rozkol medzi EÚ a USA. Je málo pravdepodobné, že by sa Nórsko upälo k USA za cenu zhoršenia vzťahov s krajinami EÚ. Pre Nórsko je zároveň z hľadiska bezpečnostnej a zahraničnej politiky vysoko nežiaduce, aby sa ocitlo v akomsi vákuu medzi oboma stranami. To si uvedomuje aj súčasná nórska vláda na čele s K. Bondevikom, o čom svedčí jeho výrok krátko po amerických voľbách: „Ak sa vzdialenosť

medzi postojmi na oboch stranách Atlantiku zväčší, myslím si, že mnoho ľudí, vrátane mňa, bude cítiť potrebu pre užšiu zahraničnú a bezpečnostnú spoluprácu medzi európskymi krajinami.“ (EU Business 2004a) Podobný názor zastávajú aj viacerí odborníci – politológovia.³⁰

Odpoveď na druhú otázku teda nemôže byť taká jednoznačná, ako bola odpoveď prvá. Z ekonomického pohľadu tu žiadna nutnosť vstupu, aspoň zatiaľ, neexistuje. Z bezpečnostného hľadiska by pre Nórsko bolo ale nesporne nevýhodné, keby sa ocitlo na medzinárodnom poli osamotené. Napriek tomu sa domnievame, že pre Nórsko vstup do EÚ nevyhnutný nie je. Zatiaľ.

Tretia otázka je najkomplikovanejšia. Opäť sa ju pokúsime rozobrať najprv z ekonomického hľadiska. A práve teraz je správny čas vrátiť sa k odvrátenej strane členstva v EHP. Situácia je totiž nasledovná – Nórsko síce má prístup na jednotný trh, ale nie je to zadarmo. Nóri za to platia cenu vysokú – sú povinný implementovať do svojho právneho poriadku všetky pravidlá, týkajúce sa jednotného trhu, pričom nemajú vlastne žiaden vplyv na tvorbu týchto pravidiel. Predseda opozičnej Nórskej strany práce Jens Stoltenberg dokonca preto svoju krajinu označil termínom „faxová demokracia“, v ktorej úradníci len sedia pri faxe a čakajú na novú smernicu z Bruselu (The Economist 09/10/04).³¹ Podľa viacerých odborníkov by pre Nórov jedným z najväčších pozitív vstupu do EÚ bola možnosť spolupodieľať sa na rozhodovacom procese, byť aktívnym účastníkom tvorby pravidiel (Flam 1995: 465). Pôvodný zámer nórskeho členstva v EHP bol aj v tom, že to malo byť partnerstvo dvoch rovnocenných subjektov – EFTA a EÚ (Archer 2001). Po prechode Rakúska, Švédska a Fínska do EÚ v r. 1995 a následnom bezprecedentnom rozšírení EÚ o 10 nových krajín v r. 2004, táto myšlienka vyznieva ešte navivnejšie, ako kedykoľvek predtým. Na jednej strane EHP je 25 členských štátov EÚ, na strane druhej Nórsko, Island a Lichtenštajnsko. O rovnocennosti takejto konštelácie nech si spraví názor sám čitateľ.

Nóri, napriek tomu, že nie sú členmi EÚ, rozhodnutiam EÚ v oblasti jednotného trhu podliehajú. Čo je ale ešte „vtipnejšie“, EÚ má možnosti ako zasahovať aj do oblastí poľnohospodárstva a rybolovu, ktoré nie sú súčasťou EHP. Ako? Pomocou rôznych daní a ciel je EÚ schopná účinne sťažiť prístup týchto nórskeho produktov na svoj trh (zrov. Traavik 2004; Archer 2001; Austvik, Veggeland 2001). V prípade, že Nóri odmietajú implementovať niektoré z pravidiel EÚ, práve tieto nástroje sú Úniou používané na docielenie želaného efektu (Archer 2001).

Pokiaľ ide o obavy z toho, že Nórsko by sa stalo najväčším „čistým platcom“³², žiada sa pripomenúť, že Nórsko už v súčasnosti za prístup na jednotný trh platí podporou zaostalých regiónov Únie. Pred posledným rozšírením išlo o ešte relatívne „malú“ čiastku, a to 24 miliónov eur, no po rozšírení o 10 nových členských štátov aj táto suma takmer 10násobne vzrástla. Nóri tak budú za svoj prístup na jednotný trh platiť ročne približne 227 miliónov eur. Pre porovnanie, Švédsko a Dánsko – členské štáty EÚ – budú tieto príspevky ročne stáť menej než 80, resp. 25 miliónov eur. Veľmi výstižný je výrok Inge Loeninga, podpredsedu zahraničného výboru nórskeho parlamentu: „EÚ si je dobre vedomá toho, že Nórsko má vďaka rope a zemnému plynu peňazí dosť. No a keď zastupujete krajinu s 4,5 milióna obyvateľmi, a proti vám stojí EÚ, v ktorej žije 100 krát viac ľudí, nemáte na výber. Nezostáva iné, ako podmienky prijať.“ (Kleknerová 2004).

Ďalší faktor, ktorý prispieva k tomu, že nórske vnímanie EÚ sa pomaly mení, spočíva v rozširovaní únie. Tento faktor sa dá vnímať z hľadiska dvoch rôznych aspektov. Tým prvým je, že pokiaľ pred vstupom nových členských krajín do Únie s nimi Nórsko malo dohody o voľnom

obchode, napr. s rybami produktmi, tak ich vstupom do EÚ tieto dohody strácajú platnosť a nórske rybie produkty podliehajú clám EÚ, nakoľko sú, paradoxne na nórsku žiadosť, vyňaté z EHP. Čím je Únia širšia, tým menší priestor poskytuje nórskeму rybolovnému priemyslu, ktorý je pre krajinu dôležitou a najmä veľmi citlivou oblasťou. Preto dochádza k zmene pohľadu na členstvo v EÚ aj v takých tradične euroskeptických oblastiach, ako sever krajiny a jej západné pobrežie (Vahl 2004). Druhý aspekt vidíme v tom, že rozšírená Únia znižuje nórsky strach z hĺbky integrácie.³³ Predsa len, je oveľa zložitejšie prehlbovať integráciu a hľadať konsenzus medzi 25 členmi, ako medzi 15 členmi. A to je ešte „za dverami“ Bulharsko, Rumunsko, Turecko... A čo Nórsko? S trochou nadsadenia, nehovorí náhodou jedna z politických zásad niečo v tom zmysle, že najlepšie sa každá organizácia „rozkladá z vnútra“?

Keď sa k týmto dôvodom pridajú ešte vyššie spomínané dôvody zahraničnopolitické, nemožno sa čudovať, že nórska verejná mienka sa pomaly v postoji k členstvu v EÚ obracia. O tom svedčia aj nasledujúce čísla z prieskumov verejnej mienky v Nórsku: v septembri 2003 bolo proti členstvu 38 % respondentov, za členstvo 37 %, zvyšok bol nerozhodnutý (EU Business 2003). Po rozšírení EÚ o 10 nových členských krajín situácia v prieskume z mája 2004 už vyzerala nasledovne: proti členstvu 36 %, za členstvo už 51 % respondentov, počet nerozhodnutých klesol na niečo cez 13 % (EU Business 2004c). Približne rovnaký pomer síl sa udržuje do súčasnosti – podľa prieskumu z 8.-10. novembra 2004 je proti členstvu 38 % respondentov, za členstvo 48 % (EU Business 2004d). Počet priaznivcov vstupu do EÚ je teda v poslednom období stabilne vyšší, ako počet odporcov. Vzhľadom na stále ešte relatívne veľké množstvo nerozhodnutých voličov (12–14 %), bude v prípade referenda o vstupe pravdepodobne opäť veľkú úlohu zohrávať schopnosť monotematických občianskych hnutí zmobilizovať týchto potenciálnych voličov.

Jednou z ciest, ktoré by mohli viesť k úspešnému vstupu Nórska do EÚ, je myšlienka, s ktorou prišiel práve premiér Bondevik – usporiadať dve referendá. V tom prvom by sa hlasovalo o tom, či Nórsko vôbec má zahájiť prístupové rokovania s EÚ. V prípade úspechu tohto referenda by nórska vláda, disponujúca legitímnym mandátom od občanov, urýchlene mohla vyjednať podmienky vstupu. To by vzhľadom na súčasné nadštandardné vzťahy, berúc do úvahy aj veľké množstvo už teraz „komunitarizovaných“ oblastí, nebol pravdepodobne veľký problém. Potom by sa konalo druhé, kľúčové referendum, o samotnom vstupe do EÚ. Tento koncept by podľa Archera umožnil nasledovné – mnohí oponenti vstupu, resp. nerozhodnutí, sú ochotní umožniť prístupové rokovania a svoje definitívne rozhodnutie vyniesť až na základe konkrétne dohodnutých podmienok vstupu. A v tomto druhom referende by časť z nich mohla znovu hlasovať „áno“ (= za vstup), vzhľadom na to, že v prvom referende už prekonalí akúsi „bariéru strachu“ z vpísania krížika do kolónky „áno“ (Archer 2001).

6. Záver

Nórske pobrežie, za predpokladu že by bolo rovné, by dosahovalo dĺžku zhruba 2050 kilometrov. Realita je však iná. Existencia tisícok záhybov, zárezov, poloostrovov a ostrovčekov spôsobuje, že jeho ozajstná dĺžka sa približuje 26 000 km (Korec, Zubriczký 1995: 103). A vzťahy Nórska s ES/EÚ je možné prirovnať práve k tomuto pobrežiu. Sú komplikované, často plné prekvapení, s množstvom zákrut a obrátov o 180 stupňov.

Valen tvrdí, že otázka vstupu do EÚ je v Nórsku zradná tým, že kladie bariéry medzi stranami, ktoré spolu väčšinou spolupracujú, a zároveň je aj zdrojom sporov uprostred jednotlivých strán. (Valen 1994:170) Nezostáva nám iné, len s ním súhlasiť. Súčasnú vládnú stranu – Konzervatívci, Kresťanská ľudová strana a Liberáli, sú toho živým príkladom. Za tejto vládnej konštelácie je len veľmi nepravdepodobné, že by prišlo k podaniu žiadosti o zahájenie prístupových rokovaní. Voľby v septembri 2005 ale môžu všetko zmeniť.

Za predpokladu, že vo voľbách do Stortingu uspejú a vládu zostavia strany, ktoré sú proeurópske, je pravdepodobné, že Nórsko o vstup do Únie požiada znovu. To však ale neznamená, a nórska história to potvrdzuje, že do Únie aj naozaj vstúpi. Dokonca ani prípadný úspech referenda ešte nie je zárukou vstupu. Nórska ústava totiž pre kroky obmedzujúce suverenitu štátu požaduje 2/3 väčšinu v Stortingu (§ 93), takže ak by sa dostatočne veľká skupina poslancov rozhodla výsledok úspešného referenda nerešpektovať, aj ďalší nórsky pokus o vstup by sa skomplikoval.

Pokiaľ ide o samotnú EÚ, pre tú by bol nórsky vstup jednoznačným prínosom. Získala by do svojich radov krajinu so silnou ekonomikou, krajinu strategicky dôležitú pre jej veľké zásoby ropy a zemného plynu, krajinu s vysokým medzinárodným kreditom.

Poznámky:

1. Nórsko je po Saudskej Arábii a Rusku tretím najväčším vývozcom surovej ropy na svete.
2. Voľby prebiehajú podľa pomerného volebného systému bez uzatváraciej klauzuly.
3. Ako príklad môžeme uviesť menšinové vlády G. H. Brundtlandovej z prelomu 80.–90. rokov 20. storočia, kabinet K. M. Bondevika v rokoch 1997–2000, následnú vládu J. Stoltenberga do r. 2001, ako aj súčasnú menšinovú Bondevikovu vládu, ktorá je v čele krajiny od volieb v r. 2001.
4. V r. 1930 získal 47 miest v 150 člennom Stortingu, ale už v r. 1933 to bolo miest 69 a v r. 1949 dokonca 85 miest. Bližšie zrov. napr. Urwin (1997: 35).
5. V r. 1969 volebný zisk 46,5% hlasov, po neúspešnom referende nastal vo voľbách v r. 1973 prepad o vyše 11% – strana získala 35,3% hlasov voličov. Zrov. Urwin (1997:40).
6. Pomerný volebný systém bol zavedený v r. 1921, predtým sa v Nórsku používal systém väčšinový.
7. Túto situáciu nádherne ilustruje rozhovor, ktorý s nórskeho ministrom zahraničných vecí, predsedom Konzervatívnej strany Janom Petersenom, uverejnili 12. 10. 2004 Hospodárske noviny. Na otázku, či by pre jeho krajinu nebol vstup do EÚ výhodný, Petersen ponúkol redakcii dve odpovede – jednu ako minister nórskej vlády, druhú ako predseda strany. (Petersen 2004).
8. Anders Lange – zakladateľ Pokrokovej strany, ktorý v r. 1974 zomrel.
9. Vo voľbách v r. 1973 získala strana 11% hlasov, v nasledovnom období, kedy prípadné členstvo v ES/EÚ nezohrávalo vo voľbách veľkú úlohu, nikdy neprekročila hranicu 9%, až do volieb v r. 1993 – tie boli silne ovplyvnené prístupovými rokovaniami a Strana stredy v nich získala 16,7% hlasov. V r. 2001 však na agende EÚ dokázala získať, vzhľadom na minimálnu relevanciu danej témy v predvolebnom boji, len 5,6% hlasov.
10. Bližšie k francúzskym výhradám voči britskému členstvu v ES pozri Sychra (2003: 33–42).
11. Nórska ústava umožňuje len konzultatívne referendum. Pokiaľ ide o katastrofálne účinky zamietavého výsledku pre Liberálov a Nórsku stranu práce, bližšie pozri napr. Strøm, Svåsand (1997: 332–333).
12. Cleavages – koncept nórskeho politológa Steina Rokkana, akési konfliktné línie, pozdĺž ktorých prebieha politické súperenie, v dôsledku čoho dôjde k rozdeleniu spoločnosti na jednotlivé segmenty, ktoré sú reprezentované konkrétnymi politickými stranami. (Murphy (1992: 191), cit. v Hloušek,

- Kopeček (2004)) Typické cleavages sú napr. delenia centrum-periféria, vlastníci-pracujúci, atď. Bližšie k teórii cleavages pozri napr. Hloušek, Kopeček (2004:34–54); Lipset, Rokkan (1967).
13. O úlohe a sile týchto hnutí svedčí fakt, že každému z nich sa podarilo získať do svojich členských radov vyše 100 tisíc nórskeho občanov, čo je najmä vzhľadom na počet obyvateľov Nórska – približne 4,5 milióna – naozaj imponujúce číslo (Strøm, Svåsand 1997: 331).
  14. Išlo o systém vzájomného naviazania európskych kurzov a zaistenia ich väčšej stability pomocou väzby na americký dolár. Bližšie pozri napr. Fiala, Pitrová (2003: 500–503)
  15. Single European Act – dokument, ktorý je výsledkom medzivládnej konferencie z rokov 1985–1986 a významne rozširuje integračný záber a vplyv ES. Bližšie k JEA pozri napr. Fiala, Pitrová (2003: 117–121)
  16. European Free Trade Association – Európske združenie voľného obchodu – pôvodne odpoveď Veľkej Británie, Dánska, Nórska, Švédska, Rakúska, Švajčiarska a Portugalska z r. 1960 na projekt ES, v súčasnosti sú členmi EFTA iba Nórsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko a Island.
  17. European Economic Area. Dohoda o vzniku EHP vstúpila do platnosti 1. 1. 1994. Vytvorením EHP sa vlastne rozšírila zásada voľného pohybu štyroch slobôd aj na členské krajiny EFTA, s výnimkou Švajčiarska, ktorého občania v referende dňa 6. 12. 1992 vstup do EHP odmietli.
  18. V Nórsku sú tradične stúpenci vstupu koncentrovaní na juhu krajiny, najmä vo veľkých mestách. Oporcovia zase pochádzajú najmä z malých obcí, a z oblastí na periférii, napr. z pobrežia a zo severu.
  19. Získala 36,9%, čo je takmer o 3% viac, ako v predchádzajúcich voľbách. Ako šikovne zvolený treba hodnotiť postoj, ktorý strana voličom opakovane prezentovala – „byť proti EÚ sa nevylučuje s tým, aby ste nás volili“ (Hines, Midtbø 1998: 79).
  20. Získala 16,7%, čo je o vyše 10% viac, ako v minulých voľbách.
  21. Je zaujímavé, že stratu zaznamenala aj Konzervatívna strana, hoci ponúkala voličom jasnú orientáciu smerom k EÚ. Jej strata pramení z komplexnejšieho rámca faktov, bližšie pozri napr. Valen (1994: 178).
  22. V zásade sú možné štyri varianty – 1) boli to udalosti od seba nezávislé; 2) referendum ovplyvnilo voľby; 3) voľby ovplyvnili referendum; 4) tieto procesy na seba vplývali recipročne; Hines a Midtbø sa prikláňajú skôr k variante č. 4, bližšie pozri Hines, Midtbø (1998).
  23. HDP Nórska v r. 1994 zaznamenal rast 5,1%, jediná krajina v Európe s vyšším rastom bolo Írsko. Nezamestnanosť bola na úrovni 5,4%, pričom napr. vo Veľkej Británii bola dvojnásobná. Inflácia bola na úrovni 1,4% a žiadna krajina EÚ ju nemala nižšiu (Archer 2001).
  24. V súčasnosti má síce členov len približne 25 000, ale má fungujúcu organizačnú štruktúru, a je pravdepodobné, že v prípade obnovenia rokovaní o vstupe do EÚ sa počet jeho členov opäť rapídne zdvihne. Zrov. Walbergová (2004).
  25. EURODAC je systém vytvorený v rámci politiky vecí justície a vnútra, umožňujúci participujúcim krajinám identifikovať žiadateľov o azyl a kontrolovať, či o azyl nepožiadali vo viacerých krajinách Únie. Bližšie viď. (<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l33081.htm>)
  26. INTERREG je iniciatíva EÚ v rámci regionálnej politiky financovaná prostredníctvom Európskeho regionálneho rozvojového fondu. Program podporuje cezhraničnú, nadnárodnú a regionálnu spoluprácu. Bližšie viď. (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/interreg3/index_en.htm)
  27. Európska bezpečnostná a obranná politika bola ako termín prvý krát použitá na summite v Kolíne nad Rýnom v júni 1999 a v rámci SZBP EU by mala slúžiť pre koordináciu postupu v prípade krízy a pre vytvorenie európskych vojenských kapacít. Bližšie viď. Pitrová, Fiala (2004: 572–578)
  28. Európsky základný cieľ – European Headline Goal – definuje a konkretizuje vojenské kapacity EU. Bol prijatý 11. 12. 1999 na zasadnutí Európskej rady v Helsinkách. Bližšie viz Fiala, Pitrová (2004: 573).
  29. Tieto indikátory sa používajú na porovnávanie ekonomík v rámci EÚ. Jednotlivé indikátory musia spĺňať niekoľko kritérií, napr. musia byť zrozumiteľné, politicky relevantné, vzájomne konzistentné, dostupné, vypočítavané z dôveryhodných zdrojov, atď. Bližšie pozri Byfluglien, Stensrud (2002).
  30. Napr. Espen Barth Eide, výskumník Nórskeho inštitútu medzinárodných vzťahov, tvrdí: „Znovuzvolenie Busha je zlé pre Nórsko, ale dobré pre nórske „áno“ Európskej únii.“ (EU Business 2004a). Profesor A. T. Jenssen z Trondheim University v súvislosti so znovuzvolením Georga W. Busha

povedal: „Domnievam sa, že tí, čo boli euroskeptickí, sa vzhľadom nato, že Bush svoje názory a pohľady nemení, pomaly obracajú.“ (EU Business 2004b).

31. Existenciu tejto absurdnej situácie si samozrejme naliehavo uvedomuje aj nórska vláda, o čom svedčí aj napr. už spomínaný prejav štátneho tajomníka ministerstva zahraničných vecí Traavika (2004).
32. Tento termín sa používa pre štáty, ktoré do rozpočtu Únie prispievajú viac peňazí, ako im Únia následne redistribuuje.
33. Svedčí o tom napr. názor vyslovený premiérom Bondevikom: „Som pripravený svoj pohľad na EÚ prehodnotiť, pretože si myslím, že keď EÚ prijme tak veľa nových krajín, je pravdepodobné, že hĺbka integrácie nebude taká veľká, ako sa mnohí z nás báli“ (EU Business 2003).

Literatúra:

- Aardal, Bernt O. a Valen, Henry 1997. „The Storting Elections of 1989 and 1993: Norwegian Politics in Perspectives.“ In: *Challenges to Political Parties: the Case of Norway*. Eds. Strøm, Kaare a Svåsand, Lars G. Michigan: The University of Michigan Press, pp. 61–76.
- Archer, Clive. 2001. „Norway and European Integration since 1994.“ *Queen's Papers on Europeanisation*, No. 12/2001.
- Arter, David. 1999. *Scandinavian Politics Today*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Austvik, Ole G. a Veggeland, Noralv. 2001. „Norway and EU enlargement; Prospects for further integration.“ In: *The NEBI Yearbook 2001/2002*. Eds. Heddegard a Lindström. Berlin: Springer-Verlag, pp. 53–62.
- Byfuglien, Jan a Stensrud, Jan. 2002. „Structural indicators for comparing Norway with the EU.“ *Economic Survey*, No. 4/2002, pp. 26–36.
- EU Business. 2003. *Norwegian premier raises prospect of EU membership*. on-line text (<http://www.eubusiness.com/afp/031005151415.xk30iyis>).
- EU Business. 2004a. *Bush re-election could bring Norway in out of the EU cold*. on-line text (<http://www.eubusiness.com/afp/041103201106.8o9wa3q4>).
- EU Business. 2004b. *Norwegian majority for EU membership: poll*. on-line text (<http://www.eubusiness.com/afp/041029125640.dluopzfp>).
- EU Business. 2004c. *EU expansion boosts Norway's pro-Union camp*. on-line text (<http://www.eubusiness.com/afp/040518111942.q4pzwbmt>).
- EU Business. 2004d. *Ten years after „no“ to EU, Europe is back in fashion in Norway: poll*. on-line text (<http://www.eubusiness.com/afp/041115131026.o51zh7ml>).
- Europe: The Norwegian Option*. The Economist. Vol. 373., Iss. 8396, 2004, p. 39.
- Fiala, Petr a Pitrová, Markéta. 2003. *Evropská unie*. Brno: CDK.
- Flam, Harry. 1995. „From EEA to EU: Economic Consequences for the EFTA Countries.“ *European Economic Review*. No. 39, pp. 457–466.
- Hines, Kjell a Midtbø, Tor. 1998. „A Referendum–Election Nexus: An aggregate Analysis of Norwegian Voting Behaviour.“ *Electoral Studies*, Vol. 17, No. 1, pp. 77–94.
- Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: MPÚ MU.
- Ingebriksen, Christine. 1998. *The Nordic States and European Unity*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Kaniok, Petr. 2004. „Euroskeptické strany ve Skandinávii.“ *Politologický časopis*, roč. XI, č. 2, s. 149–157.
- Kaniok, Petr. 2003. „Čtvrté rozšíření: Rakousko, Finsko, Švédsko.“ In: *Rozšiřování ES/EU*. Eds. Fiala, Petr a Pitrová, Markéta. Brno: MPÚ MU, pp. 111–134.

- Kleknerová, Zuzana. 2004. „České regiony dostanou od Norska milióny eur.“ *Hospodářské noviny*, 12. 10. 2004, on-line verzia (http://www.ihned.cz/2-15042140-000000_d-98).
- Korec, Pavol a Zubriczky, Gabriel. 1995. *Krajiny Zeme I: Európa, Ázia*, Bratislava: Q111.
- Lipset, Seymour M. a Rokkan, Stein. 1967. Eds. *Party Systems and Voters Alignments: Cross-National Perspective*, New York-London: The Free Press & Collier-MacMillan Ltd.
- Murphy, Detlef. 1992. „Konfliktlinien.“ In: *Die westlichen Länder*. Hrsg. Schmidt, Manfred G. München: C. H. Beck Verlag, s. 191–199.
- Petersen, Jan. 2004. „Norsko potrebuje silnou EU. Bez rozdílu.“ *Hospodářské noviny*, 20. 10. 2004, on-line verzia (http://www.ihned.cz/2-15081210-000000_d-6d).
- Strøm, Kaare a Svåsand, Lars G. 1997. „Beyond the Nation-State: Foreign Policy Controversies.“ In: *Challenges to Political Parties: the Case of Norway*. Eds. Strøm, Kaare a Svåsand, Lars G. Michigan: The University of Michigan Press, pp. 321–342.
- Svåsand, Lars G. 2002. „The re-emergence of the EU issue in Norwegian politics.“ *Scandinavian Studies*, Vol. 74, Iss. 3, Fall, pp. 329–350.
- Sychra, Zdeněk. 2003. „První rozšíření: Velká Británie, Irsko, Dánsko.“ In: *Rozšiřování ES/EU*. Eds. Fiala, Petr a Pitrová, Markéta. Brno: MPÚ MU, pp. 27–59.
- Traavik, Kim. 2004. *How does EU Policy Affect a non-member State?* Speech held at the Conference on Peripheral Maritime Regions, Stavanger, on-line verzia (http://odin.dep.no/ud/norsk/aktuelt/taler/taler_politisk_ledelse/032171-090277/dok-bn.html).
- Urwin, Derek W. 1997. „The Norwegian Party System from the 1880s to the 1990s.“ In: *Challenges to Political Parties: the Case of Norway*. Eds. Strøm, Kaare a Svåsand, Lars G. Michigan: The University of Michigan Press, pp. 33–60.
- Vahl, Marius. 2004. *Growing support for EU membership in Norway*. on-line text (http://www.ceps.be/wp.php?article_id=60).
- Valen, Henry. 1994. „Norway: A Storting Election in the Shadow of the EU.“ *Electoral Studies*, Vol. 13, No. 2, pp. 169–179.
- Walbergová, Maria. 2004. „Co vadí Norům na EU? Třeba její název.“ *Hospodářské noviny*, 25. 10. 2004, on-line verzia (http://www.ihned.cz/3-15105260-Norsko-000000_d-d0).